

Konstitutionsutskottets betänkande 2021/22:KU38

En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen, med ett förtydligande, antar regeringens förslag till ändring i lagen om Institutet för mänskliga rättigheter. Regeringens förslag innebär att statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner på begäran av Institutet för mänskliga rättigheter ska lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna. Skyldigheten ska inte gälla för domstolsliknande nämnder eller sådana organ i förvaltningsmyndigheter som har domstolsliknande uppgifter. Skyldigheten ska inte heller gälla för Justitiekanslern eller Riksrevisionen. Utskottet föreslår att det förtydligas att Riksdagens ombudsmän inte omfattas av uppgiftsskyldigheten.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 september 2022.

Behandlade förslag

Proposition 2021/22:164 En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Propositionens huvudsakliga innehåll	4
Utskottets överväganden.....	5
En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter	5
Propositionen	5
Utskottets ställningstagande.....	7
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	8
Propositionen	8
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	9

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter med den ändringen att ett kommatecken och orden ”Riksdagens ombudsmän” ska införas i 11 § tredje stycket efter ”Justitiekanslern”.

Därmed bifaller riksdagen delvis proposition 2021/22:164.

Stockholm den 2 juni 2022

På konstitutionsutskottets vägnar

Karin Enström

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Karin Enström (M), Hans Ekström (S), Marie Granlund (S), Matheus Enholm (SD), Per-Arne Håkansson (S), Per Schöldberg (C), Mia Sydow Mölleby (V), Ida Drougge (M), Fredrik Lindahl (SD), Tuve Skånberg (KD), Lars Andersson (SD), Camilla Hansén (MP), Erik Ottoson (M), Sofie Eriksson (S), Alexander Ojanne (S), Ulrika Karlsson (M) och Nina Lundström (L).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I detta betänkande behandlas proposition 2021/22:164 En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter, med förslag om att kommuner, regioner och statliga förvaltningsmyndigheter på institutets begäran ska vara skyldiga att lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna.

Ärendets beredning fram till dess att regeringen beslutade om propositionen framgår av propositionens avsnitt Ärendet och dess beredning.

Det har inte väckts några följdmotioner med anledning av propositionen.

En förteckning över behandlade förslag finns i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner på begäran av Institutet för mänskliga rättigheter ska lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna. Skyldigheten ska inte gälla för domstolsliknande nämnder eller sådana organ i förvaltningsmyndigheter som har domstolsliknande uppgifter. Skyldigheten ska inte heller gälla för Justitiekanslern eller Riksrevisionen.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 september 2022.

Utskottets överväganden

En skyldighet att lämna uppgifter till Institutet för mänskliga rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar lagförslaget som innebär att statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner på begäran av Institutet för mänskliga rättigheter ska lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna, med ett förtydligande tillägg i lagtexten att uppgiftsskyldigheten på samma sätt som för Justitiekanslern och Riksrevisionen inte gäller för Riksdagens ombudsmän.

Propositionen

Institutet för mänskliga rättigheter och dess särskilda uppgifter

Den 1 januari 2022 inrättades Institutet för mänskliga rättigheter i form av en ny myndighet under regeringen. Institutets övergripande uppgift är att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige med utgångspunkt i vissa uppräknade rättskällor, som framgår av 1 § lagen (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter. Det handlar om Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter, de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna och Sveriges åtaganden om mänskliga rättigheter enligt EU-rätten. Enligt andra stycket i samma paragraf ska institutet även vara en oberoende mekanism enligt artikel 33.2 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Institutet har särskilda uppgifter som ska ses som preciseringar av och verktyg i arbetet med institutets övergripande uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna. Dessa framgår av 2 § lagen om Institutet för mänskliga rättigheter. Det handlar om att följa, undersöka och rapportera om hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas, lämna förslag till regeringen om de åtgärder som behövs för att säkerställa de mänskliga rättigheterna, ha kontakter med internationella organisationer och även i övrigt delta i internationellt samarbete och främja utbildning, forskning, kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna. Institutet får även föreslå att Sveriges folkrättsliga åtaganden utvidgas.

En central del av institutets uppgift är att brett följa utvecklingen av hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas. Det omfattar alla typer av hot, hinder och brister i fråga om respekten för och förverkligandet av de mänskliga rättigheterna. Institutet kan således följa och undersöka såväl att det

allmänna vidtar åtgärder för att uppfylla de mänskliga rättigheterna som att det allmänna avhåller sig från att vidta åtgärder som skulle kunna vara i strid med de mänskliga rättigheterna.

En skyldighet att lämna uppgifter

Regeringens förslag innebär i huvudsak att statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner på institutets begäran ska lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna.

Som skäl för förslaget framför regeringen i huvudsak att institutet har behov av att kunna begära in uppgifter, som en komplettering till förvaltningsmyndigheters samverkansskyldighet (8 § förvaltningslagen [2017:900]), till institutets möjlighet att begära in allmänna handlingar samt till myndigheters informationsskyldighet i förhållande till varandra (6 kap. 5 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400]).

Regeringen anser att det inte är tillräckligt att institutet ska förlita sig på myndigheternas samverkans- och informationsskyldighet och möjligheten att begära ut allmänna handlingar för att få tillgång till nödvändig information. Det är centralt att institutet på ett effektivt sätt kan skaffa sig tillräckligt underlag för att fullgöra sin uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, inte minst när det gäller att följa, undersöka och rapportera om hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas, anför regeringen. En möjlighet för institutet att begära in vissa uppgifter skulle enligt regeringen bidra till att uppfylla Parisprinciperna och vara ett viktigt verktyg för att möjliggöra för institutet att utföra sina uppgifter på ett effektivt sätt.

Institutet har inte i uppgift att bedriva tillsyn och kan inte heller pröva enskilda klagomål. Det innebär att det t.ex. inte finns något behov av att ta del av sekretessbelagda uppgifter. Skyldigheten att lämna uppgifter bör, anför regeringen, utformas med beaktande av detta.

Ansvaret för att säkerställa de mänskliga rättigheterna ligger på det offentliga. Det innebär, anför regeringen, att såväl statliga förvaltningsmyndigheter som kommuner och regioner är viktiga aktörer som har en central roll vid genomförandet av de mänskliga rättigheterna. Institutet kan behöva få insyn i olika verksamheter för att kunna följa och undersöka hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas. Statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner föreslås därför vara skyldiga att på institutets begäran lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna. Regeringen anser att en sådan skyldighet är väl avvägd och inte riskerar att uppfattas som alltför snävt avgränsad.

Regeringen uppmärksammar att kommuner och regioner kompenseras för en sådan skyldighet att på begäran lämna uppgifter. Medel har avsatts för ändamålet (prop. 2021/22:1 utg.omr. 1 s. 70–71 och utg.omr. 25 s. 29 och 31,

bet. 2021/22:KU1, rskr. 2021/22:69). Regeringen anser att den inskränkning i den kommunala självstyrelsen som skyldigheten att lämna uppgifter kan anses innebära är proportionerlig med hänsyn till de starka skäl som talar för att skyldigheten bör införas. I sin proportionalitetsbedömning betonar regeringen att uppgiftsskyldigheten bedöms vara nödvändig för att institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna ska kunna genomföras på ett effektivt sätt, och att det därmed saknas mindre ingripande alternativ.

Möjligheten för institutet att begära in uppgifter gäller enligt förslaget inte i förhållande till domstolar eftersom dessa inte är statliga förvaltningsmyndigheter. Den föreslagna uppgiftsskyldigheten ska inte gälla för domstolsliknande nämnder eller sådana organ i förvaltningsmyndigheter som har domstolsliknande uppgifter och vissa myndigheter med särskild ställning. Regeringen framhåller att Justitiekanslern, Riksdagens ombudsmän och Riksrevisionen har en särställning i det konstitutionella systemet genom sina olika gransknings- och kontrollfunktioner och därför inte bör omfattas av skyldigheten att lämna uppgifter. Regeringen påpekar att institutet ändå kommer att ha möjlighet att få tillgång till uppgifter och information genom t.ex. samverkan enligt förvaltningslagen och bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 september 2022.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ställer sig bakom regeringens överväganden. Utskottet anser emellertid att det bör förtydligas att Riksdagens ombudsmän inte omfattas av uppgiftsskyldigheten och föreslår att riksdagen antar regeringens lagförslag med den ändring som utskottet föreslår.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

*Proposition 2021/22:164 En skyldighet att lämna uppgifter till
Institutet för mänskliga rättigheter:*

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2021:642) om
Institutet för mänskliga rättigheter.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

Förslag till lag om ändring i lagen
(2021:642) om Institutet för mänskliga
rättigheter

Härigenom föreskrivs att det i lagen (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter ska införas en ny paragraf, 11 §, och närmast före 11 § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

***Uppgifter från myndigheter,
kommuner och regioner******11 §***

Statliga förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner ska på institutets begäran lämna uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits i den egna verksamheten för att säkerställa de mänskliga rättigheterna.

Skyldigheten gäller inte för domstolsliknande nämnder eller sådana organ i förvaltningsmyndigheter som har domstolsliknande uppgifter.

Skyldigheten gäller inte heller för Justitiekanslern eller Riksrevisionen.

Denna lag träder i kraft den 1 september 2022.